

Всеукраїнський конкурс науково-пошукових робіт.
«Голодомор 1932-1933р.р. Україна пам'ятає»

Голодомор на Миргородщині: Комишнянська трагедія.

Авторська група
учні Миргородська
ЗОШ I-III ступенів №1
імені Панаса Мирного

- 1. Гігіна Олександра*
- 2. Кулинич Надія*
- 3. Марченко Сергій*

Керівник :*Москаленко
Ярослав Віталійович*

2007

ЗМІСТ

1. Вступ.....	3
2. Розповіді очевидців трагічних подій 1933 і 1946 років.....	4
3. Комишня у роки двох останніх голодоморів.....	15
Механізм організації голодомору в селі.....	15
Терор у роки голоду.....	17
Переслідування церкви у голодні роки.....	18
4. Висновок.....	21
5. Список джерел та використаної літератури.....	22
6. Додатки.....	23

I. Вступ.

Тема голодомору в українському селі залишається дуже болючою і актуальною в нашому суспільстві. Можна відзначити наявність глибинного розколу суспільної свідомості, у цьому питанні. Тому нам видається дуже своєчасним проведення досліджень на основі місцевого матеріалу. Саме такі пошуки можуть сприяти подоланню стереотипів у питанні голодомору, формуватимуть об'єктивне бачення тих далеких подій. І, що найцінніше сприятимуть подоланню вказаного розколу суспільної свідомості.

Розпочинаючи свою скромну роботу, ми ставимо своєю головною метою пошук об'єктивної інформації щодо проблематики голодомору у 1933 і 1947 роках.

Виходячи із вказаного, сформулюємо наступні завдання нашого дослідження.

1. Що було причиною голодомору?
2. Як відбувалося створення колгоспів у селі?
3. Як проводилося вилучення продовольства у селян?
4. Чи був голод неминучим у тих історичних обставинах?
5. Що їли селяни в умовах голоду?
6. Спробуємо встановити, чи були смертні випадки у Комишні у 1933 році?
7. Нашим завданням також є пошук місць поховання жертв голоду, якщо такі були.
8. Чи відомі імена ініціаторів голоду на селі?
9. Чи намагалися селяни чинити опір діям влади в умовах голоду?
10. Як пов'язані між собою голод і терор у селі?
11. Чи можна встановити імена репресованих у 30-ті роки у ХХ ст. у Комишні?
12. Чи можна підтвердити документально демографічні втрати населення, та якими були зміни у національному складі села?
13. Чи відомо про переслідування церкви у Комишні у вказаний період?
14. Чи можна встановити подальшу послідовність руйнування Комишнянських храмів.

Розпочинаючи роботу, будемо мати на увазі об'єктивні труднощі, з якими нам доведеться зустрітись. Це і мала кількість очевидців тих подій, що змогли дожити до нашого часу, і фізіологічні особливості людської пам'яті з її різними психологічними аспектами, які можуть завадити нам встановити послідовність подій, прізвища та імена, хронологію подій. Проблемою є

обмеженість джерел та літератури – саме на місцевому рівні з вказаної проблематики.

Тож, розпочинаючи наше дослідження, нам доведеться робити головний наголос саме на роботі з очевидцями.

Пропонуємо до вашої уваги зібраний нами матеріал.

Свідчення №1

Бородавки Парасковії Іванівни, 1926 року народження, вулиця Комсомольській, 96

Народилася 16 вересня 1926 року в селі Комишня. Дитинство було дуже важким, - у 7 років, під час страшного голодомору 1933 року втратила чотирьох членів своєї сім'ї: батько, матір, брат і сестра померли з голоду. З усієї родини залишилась вона сама. Виростала у дитячому будинку.

Пам'ятає, що під час голоду їли товчені качани з під кукурудзи, пекли «галети» з акації, просто їли листя, дикий часник, молоденький бурячок.

Свідчення №2

Здоревського Володимира Івановича, 1923 року народження, в улиці Кооперативній, 35

Розповідає, що його родина рятувалася від голоду в Криму. Їх врятувала сестра матері – ніхто у сім'ї не помер. 1935 році вони повернулися з Криму до Комишні, де і жили вже аж до війни.

Свідчення №3

Корнійко Миколи Олексійовича, 1926 року народження

Пам'ятає жахливий голод 1933 року, коли по хатах ходили так звані «буксирні бригади», шукаючи продовольство. Металевими щупами перевіряли все підвір'я. Інколи люди відмовлялися впускати «активістів» у хату – тоді вони вибивали двері і вламувалися силою. Вилучали все їстівне в хаті. Перекидали горшки з їжею. Розбивали жорна. «Буксирники» брали собі будь-які речі в хаті, які їм сподобалися – і не соромилися одягати і привселюдно носити чужий одяг.

Родина Миколи Олексійовича була середняцькою і від розкуркулення їх врятувало своєчасне «добровільне» входження до колгоспу. В роки голоду вижили завдяки великій винахідливості матері, яка їздила до родичів по допомогу, продавала хустки, полотно.

Микола Олексійович зазначає, що багато людей помирало від неякісної їжі. Люди не витримували голоду і починали їсти все підряд, що і приводило до порівняно швидкої смерті в муках. Дуже важливою причиною смерті був моральний надлом. Відчуття безнадійності, смерть близьких – все це вичерпувало життєві сили людей.

Роки голоду вважає найбільшою трагедією нашого краю, сплановану і реалізовану комуністами.

Свідчення №4
Коростіль Анастасії Пилипівни, 1920 року народження

Розповідаю, що їх сім'я була багатодітною, вони володіли 6-ма десятинами землі, мали у господарстві коней, коров . Хоча родина не була багатою їх розкуркулили. Батька заарештували як «підкуркульника», а сім'ю вигнали з хати. У них відібрали всі запаси, які були, навіть квасоллю витрусили. Жили жебрацтвом, ходили по сусіднім селам. Анастасія Пилипівна розповідає, що вона, як і інші діти, соромилися просити милостиню, бо вважали себе «давніми господарями». Тож вони просто заходили в хату до чужих людей і мовчки стояли. Люди самі дуже голодували і тому допомагали не часто. Давали інколи варений буряк чи яку іншу їжу.

Анастасія Пилипівна розповідає, що дуже потерпала у ті часи без взуття, бо їм багато доводилося ходити . Її ноги постійно були розбиті.

Пізніше, вже після голоду вона часто пізнавала мамину вишивку на сорочках, мамині хустки – які носили інші люди. Це були «активісти», які пограбували її сім'ю в роки голоду. Мати сурово наказувала їй нічого не розповідати про ті роки, не розпитувати ні про що. Говорила, що якщо вона скаже, що це ось , мовляв, наша хустка, то її уб'ють, як убили її дядька.

Свідчення №5
Коротушенко Марії Панасівни, 1937 року народження

Розповідає про важкий післявоєнний голод. Вони тоді дуже бідували, їли оладки з липового листя, робили крохмаль з мерзлої і гнилої картоплі, яку розшукували на полях. Про випадки голодної смерті їй нічого невідомо. Причиною голоду вважає німецьку окупацію, яка завдала великої шкоди господарству.

Свідчення №6

Косинського Сергія Івановича , 1926 року народження / хоча по документах він проходить 1928 року/ вулиця Комсомольській,25

Розповідає , що його батько з 1910 по 1917 рік служив у гусарських військах, відзначився у ході Першої світової війни і був нагороджений Георгіївським хрестом. Ще до війни він одружився з Марією Іванівною, донькою лісника пана Граббе, - отримав гарне придане. Та сім'я мала достаток дещо нижче середнього – мали 4десятини землі на Лисій горі, двох коней, воза інші знаряддя.

У роки НЕПу їхнє життя покращилося – на свої заощадження та на «німецьке золото», яке батько привіз з війни купили дерев'яний млин – вітряк, що покращило доходність їхнього господарства.

Колективізацію зустріли як трагедію, але мати дуже боялася розправи над своїми чотирьма синами. І тому вирішили «добровільно» вступити до колгоспу. Залишилися без усякого майна. За роботу отримували 100 грамів хліба на трудовень.

Початок голоду пов'язує з діяльністю «активістів», які ходили по хатах і відбирали в людей усяке продовольство. Серед «активістів» називає Коряцького, Білецького і Зайшлого. Останній з них цікавий тим, що в час німецької окупації теж був «на передових ролях» - працював у поліції і навіть очолював деякий час Комишнянський відділок, а у 1943 році утік, забравши сина , разом з німцями.

Про «активістів» розповідає, що вони поводитися з людьми дуже брутально. Показово , що вони не лише вилучали хліб, різні цінності, але майже завжди розбивали жорна, або скидали їх у криниці – щоб люди і надалі не могли пекти хліба з десь прихованого зерна.

Але родина вижила – ніхто у сім'ї не помер, а все завдяки «німецькому золоту» - батько купував у « Торгсіні» хліб за ті золоті монети, що він привіз із Першої світової війни.

Сергій Іванович пов'язує із голодом 1932-33 років руйнування Комишнянських храмів – однієї синагоги і 4 церков. Серед комсомольців – «активістів», які особливо відзначилися «при руйнуванні храмів», називає Федора Дробота і Петра Москаленка.

Показово, що за розповіддю Сергія Івановича, «в роки голодомору кудись ділись попи». Натомість у храмах правили службу якись «ненастоящі» (?) священники яких чомусь називали «стриженими». Ці священники були дуже багатими (мали багато продовольства) і торгували їжею в обмін на золото. Батько Сергія Івановича – Іван Прокопович відніс їм родинні золоті хрестики в обмін на борошно. Ці «стрижені» священники незабаром теж покинули Комишню.

Що – до смертності в роки голодомору : говорить, що ховали покійників будь-де: у погребках, по садках, на кладовищах. Кількість померлих , їх імена і точні місця поховань йому не відомі .

Добре пам'ятає Сергій Іванович голод 1946-47 років. Його родині тоді теж довелося важко. Тоді мати і брати працювали у колгоспі і майже нічого не отримували. А батько працював на обозному заводі (де тепер лісництво) і отримував військовий пайок: 16 кілограм хліба, м'ясо і олію , що було суттєвою допомогою. Розповідає також про свої виснажливі походи у Миргород по хліб. Там продавали по 2/3 хлібини в одні руки. Важкою була не тільки дорога – 30 кілометрів в один бік, але й те , що працювали вони тоді без вихідних і вибратися у Миргород, і вистояти чергу за хлібом було теж великою проблемою .

Свідчення №7

***Кучеренко Микола Васильович , 1939 року народження
вулиця Першотравневій ,15***

Розповідає, зі слів своїх батьків, що голод 1932-33 років це найважчий час в житті села. Повністю погоджується з фактами, які подаються в теле і радіо передачах про голодомор і вважає , що ця трагедія була спеціально зроблена на покарання українського селянства.

У 1932 році комуністична влада організувала продовольчі загони, які ходили по хатах і відбирали у селян хліб, худобу, птицю, яйця – все їстівне навіть сухофрукти. Отож у селі дійсно розпочався штучний голод, якого раніше ніколи не було. Помирало багато людей , яких ховали будь-де безсистемно – по садибах, в ярках, садах , у кар'єрах.

У ті часи у їжу ішло практично все: люди збирали жолуді по лісах , мололи їх і пекли оладки, варили юшку з усячини. Їли молоді пагони (так звані лопуцьки) з осоки та лободу , та інші рослини. На посівах зернових збирали недозріле зерно і їли сирим. Матерям нічим було годувати немовлят, бо пропало молоко і було багато випадків, що діти помирали з голоду біля грудей матері.

Сім'я Миколи Васильовича рятувалася від голоду тим, що мати ходила на цукрові заводи і просила там кислий жом, який приносила додому і варила з нього баланду.

Про післявоєнний голод Микола Васильович розповідає , що це теж був дуже важкий час. Вони – тоді ще зовсім діти – постійно лазили по деревах, шукали у пташиних гніздах яйця чи пташенят. Весною знаходили кагати з мерзлою гнилою картоплею. З неї потім робили крохмаль, у який добавляли листя з липи і клену, і пекли так звані «ліп'юшки». Їли квіти і листя акації, яблуні. Винуватцями голоду вважає комуністів.

Свідчення №8

***Ланіга Марія Ільківна , 1926 року народження
вулиця Комсомольській ,27***

Розповідає, що її дитинство тривало до 7 років, і це були самі світлі її життєві спогади. Жила вона тоді в любові і радості. Батьки дуже рано навчили її читати книги, і вона тішилась читанням, грою з ровесниками. У 1933 році, коли дівчині виповнилося 7 років, якраз після Різдва, її сім'ю вигнали з власної хати. Батько відмовився вступати до колгоспу. Тож батька відправили невідомо - куди, а для Марії Ільківни розпочалися роки митарств по чужих людях. Довелося ходити по хатах і просити шматок хліба. Деякі селяни давали їм їжу і притулок на ніч, а інші не пускали і на поріг, бо боялися, що їх розкуркулять. Тієї зими вони дуже потерпали від холоду, ночувати часто доводилося будь-де. Тяжко жилося сім'ї, бо крім Марії у матері було ще двоє дітей: Ірина Ільківна, 1919 р.н., і Григорій Ількович 1910 р.н.

На весну вони влаштувалися до колгоспу і для них розпочались роки тяжкої і виснажливої праці. Рано пізнала всю тяжкість селянської праці і Марія Ільківна – вона допомагала матері на полі, батько помер на шляху в Миргород.

І вже пізніше, у роки Другої світової війни, коли німці вивезли її на роботу у Вітте, життя було дуже важке – і виснажлива праця, і голодування, і один місяць штрафного табору – за спробу втечі – та ніколи життя не було таким страшним, і безмірно безнадійним, як у роки голодомору.

Свідчення №9
Мельник Надії Василівни, 1915 року народження

Роки великого голодомору були найстрашнішим часом у житті Комишнянських селян. Ще у 1931 році селяни мали можливість утримувати

домашнє господарство (корів, коней, овець), мали у власному користуванні по кілька десятин землі . Але вже десь через півроку Сталін сказав, що люди які мають господарство і землю, повинні сплачувати великий податок. А ще , після того, видав для селян указ , щоб люди вступали в колгосп. Податок був такий, що заплатити несила, і люди почали записуватись. А хто не хотів того «марудили» у сільраді по кілька днів, держали як у «тюрмі». А могли і «розкуркулити» , відправити у Сибір.

Голод розпочався у селі з того , що по хатах почали ходити «бригади». В кожному таку «бригаду» входив один представник з сільради, два-три комсомольці, один комуніст і один вчитель. Приходили вони і до нас у хату. З першу привітно говорили , а потім почали питати чи маємо ми зерно для держави, бо план не виконали. Звісно батьки відповіли, що немає. Тоді вже вони почали обшук, шукали скрізь : у коморі, на горищі, у свинарнику, курнику. Розкидали сінник, перестукували підлогу в хаті, вирубали сволок і розвалили піч. Залізними щупами перевірили весь двір і сад. Шукали так, що знаходили все – нічого не можна було приховати, усе забирали.

У 1932 році у селі люди вже пухли з голоду. Багато – хто залишалися лежати безпомічними по хатах і нікому до тих людей не було діла. Щодня ми бачили як везли нові трупи.

Деякі люди хто дужчий, ішли у місто просити милостиню. То був самий страшний рік. А навесні коли розтанув сніг, - і аж до нового урожаю стало зовсім нестерпно.

У роки голодомору люди поїдали все – ловили мишей, щурів, горобців, черв'яків, і навіть мурашок. Кістки мололи на борошно, їли листя, варили юшку з слимаків. Були у селі і випадки людоїдства.

Трохи краще від селян жили вчителі, бо вони отримували пайок щомісяця – пшеницю, олію, крупи. Та вони теж намагалися тікати у міста як і лікарі. У роки голодомору першими помирали чоловіки і діти, а жінки мучилися найдовше. Перед смертю опухлі люди часто сходили з розуму.

Свідчення №10

***Москаленко Людмили Павлівни , 1937 року народження
вулиця Леніна,119***

Розповідає про голод 1946-47 років, як про дуже важкий час. Їм – дітям, теж доводилося добувати їжу. Самий яскравий спогад відноситься до збору колосків на вижатому полі. «Це тоді чомусь заборонялося, хоча ті колоски – все одно пропали б за зиму, а якщо б їх дозволено було зібрати, то це було б великим добром для людей у ті роки. Однак, збирати ті колоски було заборонено. Були спеціальні наглядачі, які їздили довкола поля і нагайками відганяли людей. Могли дуже побити, але діватись було все одно нікуди – була немислима бідність, голод». Отож кілька дітей , разом з Людмилою Павлівною , вирушила на поле по ті колоски, і вони встигли вже були трохи їх назбирати - може з пів торбини, як їх помітив наглядач, і на всій швидкості полетів на дітей, махаючи нагайкою. Та не доїхавши кілька метрів зупинився,

заткнув арапника за пояс, очевидно він помітив, що між дітьми були і учительські діти. Тож він суворо подивився і сказав - «скрозь...скрозь , собирайте!», і діти назбиравши по торбинці , радісно поверталися додому, дякуючи доброму дядечкові.

Свідчення №11
Сулими Михайла Григоровича , 1929 року народження
вулиця Леніна, 118

Про голод розповідає такий епізод. У 1933 році так стояло питання ми будемо жити, чи ні? Отож батьки, крім праці у колгоспі ще повинні були проявляти енергію і винахідливість, щоб врятувати дітей. Перше, що їм допомагало це продаж слив. Крім того купували просо, молотили, шелеху їли самі, а вимолочене просо продавали, таким немисленим способом доводилося тоді рятуватися. А вже у 1936 році їхнє становище набагато покращилося – він пас стадо власних гусей.

Про голод 1947-49 років розповідає як про дуже важкий час. Для самого Михайла Григоровича голод був уже у 1943 році, тоді ж він і поступив у колгосп «Червона нива», бо це був єдиний вихід.

З 1945 року працював прицепщиком плуга, робота була важкою і ненормованою. Отримував 300 грам хліба на трудовдень, важкою проблемою для сім'ї були щорічні позики які примушували брати. У роки голоду вимушений був харчуватися листям , шелухою, шкірою мертвих тварин.

Саме від тих голодних літ, на його думку, наш народ розділився на три частини: на панів, володарів «світу цього», на рабів – «звичайних трудяг», третя частина « сполнітелі», - це дрібне місцеве начальство , актив , які заради задоволення дрібних побажань керівництва ладні на все.

Свідчення №12
Тищенко Надії Родіонівни , 1915 року народження
вулиця Кооперативна

Розповідає про голод 1933 року, що пам'ятає велику кількість жебраків, які ходили по хатах , просили милостиню. А мати все відповідала: «Бог подасть». Вона ж сама все міркувала про те, чому мовляв, Бог тим нещасним не допомагає? . Сама вона голоду не відчула, бо саме вчилася в місті, отримувала картки на продовольство, але годували дуже погано.

Свідчення №13
Чекан Парасковії Іванівни, 1921 року народження
вулиця Червоноармійська,27

Розповідає , що в Комишні здавна було п'ятеро церков: Спаська, Еллінська, Плечиська, Миколаївська, Преображенська, всі були дерев'яні

крім Іллінської. Під кожною церквою були пропиті давні підземні ходи, дуже глибокі і широкі, де люди ховалися ще від татар та інших нападників.

Руйнування усіх церков розпочалося з 1929 року, а найсильніше за них взяли у роки голоду і пізніше. Все використовували як будівельний матеріал для різних культурних будівель, бо саме була культурна революція. Отак саме до 1937 року побудували школу і будинок культури.

Розповідає, що особливо важко було руйнувати Іллінську церкву, бо вона була мурованою, тому її розбирали найдовше.

Розповідають, що саме коли руйнували Іллінську церкву то була в Комишні одна «активістка» імені якої не пам'ятає. Так от вона танцювала у вівтарі, плювалася, говорила усілякі речі неподобні, богохульствовала, і так сталося, що Бог її покарав – її скоро паралізувало, хоч вона була ще зовсім молодою і здоровою. Після зруйнування храмів – люди все одно продовжували ходити до церкви, хрестити дітей і т.д. тільки тепер їм доводилося ходити у сусіднє село – Зуївці.

Свідчення №14
Шаповалової Анастасії Іванівни, 1916 року народження
вулиця Комсомольська, 20

Згадує, що вони жили дружною сім'єю у батьків було троє дітей. Родина мала більше 8 десятин землі, корову, 2 коня, вівці. У 1923 році вони вступили до колгоспу «Бідняцька перемога», бо на них наклали дуже високі податки, які заплатити було неможливо. Деякі люди відмовлялись вступати – таких забирали і невідомо де тримали доки ті записувались в колгосп. У цей час брат учився у Хомутці, а вона з сестрою і батьком стали працювати у колгоспі.

Урожай 1933 року був досить непоганий. І їм спершу видали зерно, а потім наклали великі податки на домашнє господарство і згодом все забрали назад.

Батько побачивши, що зовсім настала біда, завербувався у Середню Азію на заробітки, де працював 3 роки. Прислав посилки з сухарями, сухофруктами, що дуже допомагало.

Їх сусідами були «активісти», які ходили по хатах і забирали все, що можна. Заможних селян, яких вони оголошували куркулями і засилали на роботи на Соловки, в Сибір та Казахстан. Серед «активістів» були і свої – комишняни, було і багато приїзжих, здебільшого комсомольці, серед них було багато жінок.

Корову не здали у колгосп, а продали, про це довідалися і прийшли по гроші, їх було троє: Степанов, Косанько, третій незнайомий. Поводилися дуже нахабно, штовхали матір, обзивали. Забрали все, що тільки можна – і квасолі, і квас із погребя, одяг. Тут же одягали на себе те, що їм подобалося – поводились як справжні мародери.

Анастасія Іванівна говорить, що вони убили її брата, але обставин убивства не називає.

Мати їздила до Білорусії міняти одяг, який ще залишився після батька і брата – на зерно і картоплю. Дуже бідувала, а зрештою захворіла і померла. Залишилися вони у двох і вижили за рахунок того, що іще літом почали сушити листя, зелень, заготовлювати кору дерев, і взимку все те варили з водою і їли.

Розповідає, що тоді вважали їстівним практично все – слимаків, пацюків, трупи коней, кору дерев. Була дуже велика смертність. Були спеціальні поховальними яким ніхто не платив за роботу, вони самі були дуже слабкі і ховали тіла аби як і будь-де: по дворах, по погребях. Серед міст масового поховання жертв голодомору у Комишні називає старий цвинтар у Прогресі, біля СУ – 25, старий кар'єр, де 60-ті роки знаходили багато скелетів закопаних зовсім неглибоко, біля хати Момота Івана у саду копали могили і накидали тілами ледве не доверху.

Серед «активістів» називає Пилипа Милівського – голову сільради, його сина, Килимник Палажку, Анатолія Косанько, Степанова.

Під час голоду відбувались великомасштабні репресії – багатьох оголошували куркулями і відправляли на заслання. Серед репресованих називає родину Горобців, які були куркулями. Тож їх виселили і подальша доля їх невідома. А на «Горобцевому» розмістилась якась військова частина – якраз біля Спаської церкви стояли солдати, гармати, кавалерія. Введені ті війська були після хлібного бунту. Справа в тому, що хоч який страшний був голод, а у складах на базарному майдані було повно хліба. І люди спершу терпіли. Розповідають, що розпочав усе Горобець Іван. Він, буцімто, піднявся на дзвіницю Іллінської церкви і почав дзвонити – це був такий сигнал. Люди відразу кинулися на базарну площу і почали грабувати комори. Була велика давка, хто був сильніший той міг винести більше зерна. Отож його з усією сім'єю репресували. Чи покарали ще когось у хлібному бунті – Анастасії Іванівні невідомо. Більше хлібних заворушень у селі не було, бо люди були дуже слабкі.

Під час голодомору був оголошений ворогом народу якийсь Пилипашко – його подальша доля теж невідома. Репресовані були також Ниленки – Андрій, Олексій та їх мати (вони жили на Прогресі). Забрали також бабу Робочу та двох її дітей – вона проживала на вулиці Червоноармійській, її заарештували за те, що вона з'їла дитину.

Люди намагалися збирати колоски на полі – їх дуже били об'їзники. Відомі випадки відправки у Сибір за збір колосків (був такий закон про три колоски). Серед репресованих за збір колосків називає Ємця Василя.

Період голодомору співпав із переслідуванням церкви. Анастасія Іванівна згадує серед жертв голодомору родину Силок, родину Ладанчат, отця Федора. Коли він помер і тіло його принесли ховати, то виявилось, що люди вже доверху закидали яму трупами. (Люди були дуже слабкі і не могли самі копати могили і ховати своїх рідних). Тож для нього довелося могильщикам копати нову яму.

Після смерті отця Федора у церкві появилися якісь стрижені священники, яких називали катафалістами.

Про своє особисте життя Анастасія Іванівна розповідає, що в кінці 1933 року вона вийшла заміж за Чернетка Андрія і виїхала до нього в Сенчу (він робив діжки у заготконторі). Через рік вона повернулася у Комишню де працювала у колгоспі 60 років.

Що таке «Тогрсін» їй відомо. Її родина не ходила до цього закладу, бо в них золота не було.

Про голод 1947 року згадує, що було дощове літо і неврожай. Люди збирали мерзлу картоплю, їли бур'ян . Смертні випадки їй невідомі. Вони мали картки на хліб, але були по тих картках дуже великі черги. Першу зарплату отримала у 1949 році

***Шелевейстро Івана Дмитровича, 1922 року народження
вулиця Стенна ,20***

Про голодомор розповідає, що у 1933 році його родина вимушена була тікати на Донбас (до вітчима). До колективізації вони мали 1 десятину землі, були бідними. Відразу після обмолоту все зерно (весь урожай) забрали «активісти» якими керував Кубай Опанас. Далі почали казати: «Продай хату і віддаси гроші». Довелося тікати, спасибі його майбутній вітчим їх забрав. У Донбасі йому теж жилося важко, були злидні, жили в бараках, у холоді.

Серед жертв голодомору називає родину ладан чат – вимерли усі семеро. Помер з голоду сусідський дід, ім'я якого невідомо. Говорить, що люди помирали, бо не їли зовсім нічого, то могли – б прожити довше.

Розповідає, що у 60-х роках голова колгоспу Степанов розпорядився розорати кладовище, де ховали померлих у роки голодомору. На тій ріллі насадили кавунів. Люди, які їли ті кавуни почали хворіти, бо набирали з тієї землі багато трупного яду.

Про післявоєнний голод розповідає, що якраз у 1946 році він повернувся з армії. Хлібину тоді продавали за 100 крб, а куфайку, чоботи – за 10крб. Робітникам на підприємствах давали по 1кг. Хліба на день. У селі становище було набагато гірше. Всі поїзди були переповнені біженцями і мішочниками, які їхали по хліб. Міліція зганяла людей із поїздів. Сам він, щоб пережити лихоліття, продав свої штани галіфе – і дуже вдало за мішок картоплі!

Свідчення №16

Очевидець, який просив не називати його імені, проживає у Комишні. Розповідає про голод і злидні у 1947 році. Про ще живих «активістів», які вибивали двері, відбирали у нещасних вдів речі і харчі. Говорить, що ці люди тоді почувались зовсім безкарними, поводитися, як справжні мародери і були справжніми злочинцями. Завдяки своїй мерзенній діяльності вони не лише вижили у час голоду, але й зробили кар'єру, забезпечили гарний початок і для своїх дітей. Отож він, очевидець, не може назвати ніяких імен, бо деякі «активісти» ще живі, а діти їхні займають зараз дуже високі посади у силових відомствах України.

***3. Комишня у двох останніх голодоморах.
3.1.Механізм організації голодомору в селі.***

Більшість свідчень вказують, як причину народної біди, діяльність «буксирних бригад» і «активістів» (Свідчення №3,6,7,8,9,14,15).

Про те, що ці дії були особливо злісними і свідомо направленими на викликання голоду свідчить розбивання жорен і руйнування печей (свідчення № 3,6,9), бо це робить неможливим приготування їжі. Виразним мотивом злочинних діянь «активістів» прослідковується бажання особистого збагачення (свідчення № 3,4,14,15,16).

Завдяки проведеній роботі, нам вдалося встановити, що серед «активістів» було багато сторонніх людей (свідчення №14) і нам відомі такі імена організаторів голоду: Коряцький, Білецький, Зайшлий, (свідчення №6), Степанов, Косанько, Пилип Милівський (свідчення № 15).

Особливим своїм успіхом вважаємо віднайдену інформацію про голодний бунт у Комишні, який прокотився у 1933 році, і призвів до введення у село кінноти і артилерії (свідчення № 14). Це доказ наявності опору комуністичній адміністрації в нашому краї. Тим більше, що вказана акція відбувалася за сигналом, а отже – сплановано!.

Серед засобів виживання в роки голодомору найбільше опитаних вказують втечу з охопленого голодом краю (свідчення №2,14,15) або човникові переміщення в пошуках їжі (свідчення №3,7,14). Поширена також тема жебрацтва (свідчення №4,8,12). Домінування втечі і жебрацтва, як засобу виживання, свідчить про безнадійне становище тогочасного українського села в умовах голоду. Тим більше, що ведення домашнього господарства, як спосіб збереження життя згадується лише один раз (свідчення №11), та й то стосується лише голоду 1947-49 років.

Безнадійність становища сільського населення підкреслюється дивовижною скрупульозністю, з якою «активісти» проводили вилучення продовольства (свідчення № 3,4,7,9,14). Складається враження, що заховати щось їстівне в умовах такої інтенсивної роботи «буксирних бригад», було взагалі неможливо (свідчення №9).

Повністю послідовною, в цьому плані, виглядає цинічна заборона на збір колосків на полях. Адже ця постанова була економічно не вигідною і морально-потворною, але, при цьому, енергійно втілювалась в життя (свідчення №10,14). Згідно із «Законом про п'ять колосків», (як народ назвав звірячий акт від 07 серпня 1932 року про охорону соціалістичної власності) запроваджувався розстріл із конфіскацією майна за збір колосків. Багато жахливих випадків виконання цього закону широко відомі полтавській громадськості¹.

Невід'ємною частиною теми голодомору в Україні є проблема колективізації села. У нашому дослідженні, щодо вступу до колгоспу, вимальовується три причини:

Перша – вступ до колгоспу через великі податки, коли господар переконувався, що і в іншому разі він приречений на банкруцтво (свідчення №3,14).

Друга – вступ через страх розправи над сім'єю, розкуркулення (свідчення №4,8).

Третя причина – фізичний тиск (свідчення №14)

Звертаємо вашу увагу, що в усіх трьох випадках людина записувалась до колгоспу «добровільно» - іншого їй система не залишала. Альтернативою могло бути тільки розкуркулення, з усіма його жахливими наслідками (свідчення № 4,8).

В умовах голодомору, викликаного діями комуністичної адміністрації, населення вимушене було використовувати в їжі малопродатні, а часом і зовсім не їстівні речі: товчені качани з-під кукурудзи, «галети» з акації, листя, дикий часник, буряк (свідчення №5), оладки з липового листя, крохмаль з гнилої і мерзлої картоплі (свідчення №5), оладки з жолудів, лопуцьки з осоки, лободу, недозріле зерно (свідчення №7), шелеху (свідчення №11), кору (свідчення №14), слимаків, пацюків, трупи коней, мелені кістки (свідчення №3).

Очевидно, що ця груба, з дозволу сказати їжа, часто прискорювала смерть людини в умовах голоду (свідчення №15,3).

Смертність від голоду в Комишні була дуже великою (свідчення №3,7,14). На її масштаби вказує те, що покійників вивозили щоденно (свідчення №3). В одному випадку ми знаємо про смерть чотирьох членів сім'ї від голоду (свідчення №1). Подібна – ж трагічна ситуація склалася у родині іншого учасника нашого опитування (свідчення №14).

Нам вдалося встановити кілька імен загиблих від голоду у 1933 році. Це родина Ладанчат (очевидно – вуличне прізвисько) – 7 чоловік (свідчення №15), родина Силок, отця Федора (свідчення №14), Нипенків Андрія і Олексія. Особливо вражаючою є розповідь про отця Федора, для якого довелося копати дві могили, бо першу встигли закидати трупами сусіди, доки тіло священника везли на цвинтар! (свідчення №14).

Оскільки смертність була масовою, а люди були дуже виснаженими, то поховання вони здійснювали не в пристосованих місцях, а будь-де (свідчення №6), намагаючись використовувати вже існуючі заглибини: погребі, яри, кар'єри (свідчення №7). Незважаючи на безсистемний і хаотичний характер захоронень жертв голодомору у Комишні, нам удалося встановити три місця особливо-великих, масових поховань. Це старий цвинтар у Прогресі біля СУ-25 – який, за розпорядженням голови колгоспу Степанова був розораний під баштан. Але вже на наступний рік ту «цілину» довелося залишити в спокої, бо люди їли кавуни з того поля труїлися (свідчення №14 і 15). Друге місце поховання - старий кар'єр, де у 60-ті роки знаходили багато кістяків, ледве записаних землею. І третє – сад біля хати Мамота Івана (свідчення №14).

На жаль, у Комишні були і випадки канібалізму, так баба Робоча з'їла дитину, за що була заарештована і подальша її доля невідома (свідчення №9,14).

Трагічні сцени божевілля на ґрунті голоду, страждання дітей та немовлят – не були рідкістю у ті жахливі роки (свідчення №7,9).

Не секрет, що подібні трагедії, як і масові поховання жертв – не рідкість у нашому краї, в тому числі і на Миргородщині.²

В ході нашого дослідження, яке ми проводимо на місцевому матеріалі, бачимо, що тема голодомору невідривна від теми репресій.

3.2. Терор у роки голоду.

Дійсно, ми бачили, як силовим шляхом відбувалося створення колгоспів. Як шляхом насильства було викликано голод в урожайний рік (свідчення №14). А чи могло бути інакше? Тільки шляхом нещадного терору, тільки системним залякуванням, можна було реалізувати страшний план Йосипа Сталіна³. Ми спробуємо прослідкувати діяльність репресивної машини на нашому матеріалі.

Серед репресованих у 1933 році варто назвати, в першу чергу родину Горобців. Адже саме Іван Горобець був ініціатором масового погрому колгоспних хлібних комор на базарному майдані. Саме цей голодний бунт призвів до введення в село військ, які згодом розмістилися саме на озброєнні теж дуже показова, - як, очевидно, фактор залякування селян. Подальша доля сім'ї Горобців нам не відома.

Так саме, невідома доля іншого селянина репресованого того ж року – ідеться про якогось Пилипашка, який був оголошений ворогом народу. Серед репресованих були також Андрій і Олексій Нипенки, разом зі своєю матір'ю. Заарештували і кудись вивезли і бабу Робочу, яку забрали за людожерство, ми вже вище згадували про неї. Очевидно, трагічною була доля і Ємця Василя, - він був засуджений за збір колосків на полі, за що тоді передбачався розстріл із конфіскацією майна (свідчення №14).

Говорячи про загальні людські втрати в роки голодомору, ми постаємо перед жахливими фактами. Як свідчать джерела, в окремих селах помирало від 30 до 50% селян. Загальна кількість жертв голодної смерті на Полтавщині сягає кількох сотен тисяч. Про те, що вказані цифри правдиві доводить наступний факт: якщо весною 1932 року 16% колгоспів не видавали зерна на трудовні, то весною 1933 року – вже 63% не розраховувались із людьми. Величезна маса людей була цим приречена на голодну смерть. Особливо велика питома вага колгоспників, що не отримували хліба на трудовень, була у Глобинському, Новосанжаоському і Миргородському районах⁴.

Дуже характерними є синхронні з голодом в Україні маніпуляції з адміністративною сіткою на карті. З 1931 року Комишнянський район було ліквідовано. Комишня була в складі Миргородського району з 1931 по 1935 рік. А з 1935 року Комишнянський район було знову відновлено.⁵ очевидно, що в райцентрах втрати від голоду, були менші, ніж у простих селах.

У 1927-28 роках у Комишні було створено ТСОЗи «Бідняцька перемога» та «Червоний маяк». Уже з кінця 1929 року на їх базі створюють два колгоспи. На півдні села – «Колгосп імені Т.Г.Шевченка», головою якого був Теофан Іванович Коростіль. На північній частині – «Червона нива», яку очолив Іван Трохимович Попик. Саме з 1929 року в Комишні, як і на всій Полтавщині, розпочалася масова колективізація.⁶

Загальні людські втрати у селі ми можемо встановити на підставі наступних акторів. За даними Всесоюзного перепису 17 грудня 1926 року в Комишні проживало 7333 мешканців, з них українців – 7298, росіян – 15, євреїв – 13, білорусів – 7. В той час, як за переписом 1939 року – загальна

кількість мешканців – 5173. З них українців – 5119, росіян – 36, євреїв – 5, інших – 13. В очі кидається різке скорочення населення – на 2160 чоловік⁷. Ця цифра особливо страшна, якщо порівняти, що у Другій світовій війні всього загинуло 368 чоловік.

У національному складі села бачимо: скорочення кількості українців на 30%, євреїв на 62% і зростання чисельності росіян на 240%. Ці цифри дуже промовисті.

Переслідування церкви у голодні роки.

Але наша розмова не лише про втрати, які можна виміряти арифметичними розрахунками. Наступна наша сторінка – про втрати людського духу. Адже руйнування храмів Комишні, очевидно, співпадає з періодом голодомору (свідчення №6,13,14). У селі здавна було чотири церкви: Еллінська 1818 року, мурована із дзвіницею 1833 року, де тепер лікарня, Різдва Богородиці 1795 року, дерев'яна, на теперішньому базарі Спаська 1855 року – на «Горобцевому», Миколаївська 1883 року – на Слобідці. Особливо славною була Еллінська – у ній знаходився прапор 1-го батальйону 3-го Полтавського полку. Ту військову святиню майор Гуревич привіз із наполеонівської війни. До речі і 3-й полк, імовірно, формувався саме в Комишні⁸. На жаль, усі до єдиної церкви у селі були зруйновані. І почали це робити з початком колективізації (свідчення №13). Ми не знаємо, у якій послідовності це відбувалося, але очевидно, що Спаська та Еллінська церкви до 1983 року залишалися нерозібраними (свідчення №14).

Зруйнуванню храмів у селі передували загадкові зміни у місцевому священстві. Замість традиційних «попів» у церквах з'являються якісь «ненастоящі», «стрижені» священники, чи «катафалісти» (свідчення №6,14). Останнє слово викликає особливий інтерес. На перший погляд, це перекручене «автокефалісти». Дійсно, після Собору 1921 року на Полтавщині активно поширює свою діяльність УАПЦ, яка завойовувала прихильність прихожан службою українською мовою. Але, після сфабрикованої у 1929 -30 роках справи «Спілки визволення України», становище автокефальної церкви стало нестерпним, проводилися репресії священників і активних прихожан, і у 1930 році вона була остаточно ліквідована на Полтавщині⁹. Тож немислимо, щоб УАПЦ у 1933 році могла контролювати опустілі православні храми.

Звертаємо вашу увагу, що «катафалісти» не тільки не голодують, як отець Федір, але ще й торгують хлібом! Збагачуються на народному горі, за безцінь скуповуючи золоті натільні хрестики (свідчення №6). Залишається лише припустити, що «стрижені» - це робота червоних спецслужб, спрямована на дискредитацію православ'я зокрема, і християнства взагалі. Тоді стане зрозумілим слово «катафалісти» - від «катафалк» - з огляду на аморальність їхньої діяльності. Хоча, вони самі могли, звісно, називати себе і «автокефалістами».

Без сумніву, багато людей втратили віру у ті страшні роки, бо далеко не кожному хватало благодатної твердості у істині. Не кожен міг примирити у

своїй душі ідею Бога, який є любов, із пекельною і безжалісною реальністю 1933-го року (свідчення №12).

Серед «активістів», які були дійсно «войовничими безбожниками» у Комишні тих часів, ми можемо назвати Федора Дробота і Петра Москаленка (свідчення №6). Особливо яскравий випадок, який носить характер народної легенди, відноситься, очевидно уже до перших років після голодомору. Ідеться про зруйнування кам'яної Еллінської, самої славної церкви села. Не відома нам на ім'я «активістка» під час розбирання споруди танцює і богохульствує у вівтарному приміщенні. І її карає Бог жахливою і невиліковною хворобою. (свідчення №13). Важко зараз говорити, скільки у цій історії фактологічної правди. Але наскільки точно відображення народно-християнського, здорового несприйняття тієї потойбічної злоби, що затопила – була наш край.

Той час дав Полтавщині багатьох мучеників і сповідників, мартиролог яких, починаючи з квітня 2005 року продовжують друкувати «Полтавські єпархіальні відомості»¹⁰.

Мета церкви – пробудження людської совісті¹¹. А це робило неминушим конфлікт християнства із комунізмом. Адже для останнього пріоритетом є не мораль – а розум і матеріальний результат. І ми прослідкували, на прикладі одного села, що тогочасний режим використав голод 1933 року для зруйнування Церкви. Однак, є достатньо відомостей, щоб прослідкувати цю саму закономірність і для голоду 1922 року. Тоді голод використали для матеріального пограбування церкви.

8 березня 1922 року було видано декрет ВУЦВК «Про передачу церковних цінностей у фонд допомоги голодуючим». На початку квітня 1922 року у Полтаві було створено губернську комісію по вилученню церковних цінностей. У зв'язку з брутальною діяльністю комісії, у ряді сіл Миргородського повіту відбувались сходки, на яких населення гостро засудило розпочату владою кампанію¹².

Тепер люди приходять розуміння катастрофічності впливу комуністичного, як і нацистського режимів, на саму основу культурного процесу. Приниження людської гідності, доведене тоталітарними системами до краю, призвело до заміни культури – анти культурою, руйнівний вплив якої ми зараз лише починаємо відчувати¹³. Виявилось, що всі ті велетенські зусилля людської думки і діяльності, скеровані на створення земного раю і матеріального щастя людства, - виявились не лише даремними, але і призвели до прямо-протилежних результатів і у сфері фізичної загрози самому існуванню людини на землі¹⁴.

Зараз у суспільстві з'явилася потреба духовного оновлення, заради подолання минулого. Однією з сторін цього процесу є увічнення пам'яті жертв комуністичного режиму. За рішеннями місцевих рад насипають кургани пам'яті, ставлять хрести, пам'ятні знаки, споруджують меморіальні комплекси¹⁵. Самим величним і знаним серед подібних пам'ятників Полтавщини, є Курган Скорботи, який більше десяти років тому було насипано на високому горбі, поряд із Мгарським Спасо-Преображенським

монастирем. Там встановлено великий дзвін із хрестом – на згадку про безвинно-убитих у 1933 році¹⁶.

У нашому селі теж встановлено пам'ятний хрест, завдяки ініціативі місцевого священика отця Андрія, як нагадування про ті старші і безумні часи.

4. Висновок.

Отже, ми можемо зробити наступні узагальнення:

1. Причиною голодомору в селі була діяльність «буксирних бригад».
2. Створення колгоспів відбувалося шляхом залякування і фізичного тиску.
3. Система вилучення продовольства була настільки ефективною, що дійсно нічого не залишала мешканцям села.

4. Це робило становище селян економічно безнадійним, а голод – неминучим.
5. В умовах голоду селяни вимушені були використовувати їжу грубу і шкідливу, майже не їстівну.
6. У Комишні розпочинається масова смертність від голоду.
7. Нам вдалося встановити три факти голодної смерті і один випадок людоджерства.
8. Встановлено три місця поховань жертв голоду.
9. Вдалося відновити десять прізвищ «активістів» організаторів голодомору в селі.
10. Ми довели, що у Комишня був масштабний голодний організований бунт, що свідчить про наявність опору діям комуністичної влади у селі.
11. Голодомор був невіддільним від терору, і постійно супроводжувався ним.
12. Встановлено 6 прізвищ репресованих селян у роки голодомору.
13. Документально зафіксовано скорочення населення села у досліджуваній період на 2160 чоловік, або на 35%.
14. Бачимо виразні зміни у національному складі села – скорочення кількості українців на 30% і зростання росіян на 240%.
15. Голодомор використовувався адміністрацією для розправи над церквою.
16. Встановлено послідовність руйнування храмів села: з 1929 до 1933 було знищено церкву Різдва Богородиці і Миколаївську церкву. У 1933-37рр – Спаську, і останньою – Еллінську.

Виконання нашого дослідження зробило нам більш зрозумілими процеси на селі у 30-х роках ХХ століття. Можемо зробити загальний висновок, що комуністична адміністрація, організувавши штучний голод, переслідувала населення сіл з потрійною метою.

1. Переслідували власне селян, як носіїв попередньої економічної традиції.
2. Переслідували українців, як носіїв національної свідомості і прихованої ідеї сепаратизму.
3. Переслідували християн, як носіїв високої духовності, несумісної з псевдоцінностями нового режиму.

Не може бути допущеним забуття у громадській свідомості тих трагічних подій.

Необхідне «подолання минулого» через християнське прощення організаторів голоду.

Джерела: використана література:

1. Гринь Григорій, Чорно-червона коса 30-го
// Зоря Полтавщини, 1 листопада 2006р.
2. Лебідь Наталія. Перевтомлені сонцем
// Україна молода, 7 серпня 2007р.
3. Мартиролог мучеників і сповідників Полтавської землі.

//Полтавські епархальні відомості травень 2005, серпень2006р.

4. Музиченко Ярослава. Покликання цекви – пробуджувати совість.
// Україна молода, 18 липня 2006р
5. Музиченко Ярослава. Табу на голодомор у «пост помаранчевій»
Україні?/
// Україна молода, 25 листопада 2006р.
6. Осипов Алексій. О чем предупреждают 2000лет?
// Мгарський колоколь, березень 2006р.
7. Тези доповідей і повідомлень другої полтавської наукової конференції
з історичного краєзнавства.
– Полтава, 1991р. – с.40,42,50,92
–
8. Стеценко Тетяна. Геноцид в Україні
//Валеологія пл., грудень 2006р.
9. Федорук Олександр . Амареус – аспекти міжнародного дискурсу.
// Слово просвіти, 16-22 серпня 2007р.
- 10.Яненко Зінаїда. Голодомор на Полтавщині: документи свідчать // Зоря
Полтавщини, 16 листопада 2006р.
- 11.Полтавщина: Енциклопедичний довідник (за ред..А.В.Кудрицького) –
К.: УЕ, 1992р.

